

Dode bij het ‘katteknuppelen’ in ‘s-Heerenhoek

Kees Floor

Tweede Pinksterdag 1862 stond er, zoals vaak tijdens kermissen en met Pinksteren, in ‘s-Heerenhoek katknuppelen op het programma.¹⁾ Tijdens dit volksvermaak raakte de 18-jarige smidsknecht Jacobus Tavenier uit Oost-Souburg, inwonend bij zijn baas in ‘s-Heerenhoek, zwaar gewond. Hij was een van de deelnemers en tegen het hoofd geraakt door een knuppel in handen van een andere deelnemer, de 19-jarige Marinus de Jonge uit ‘s-Heerenhoek. Hoewel Tavenier daarna zijn beurt niet voorbij liet gaan, was het uiteindelijk toch goed mis: *Omstreeks 5 uren in zijns meesters woning wêergekeerd, gebruikte hij als gewoonlijk nog eenige boterhammen met koffij en begaf zich daarna te bed, zonder over het voorgevallene te spreken. Kort daarop hoorde men dat hij onrustig was; zijn baas ging tot hem, vernam alstoen het gebeurde en voorzag hem van een eerste verband, om daarna geneeskundige hulp in te roepen; – doch deze bleek reeds vergeefs, want in den vroegen morgen van dingsdag was de hoopvolle jongeling op de kracht zijns leven een lijk.*²⁾

Wat hield dat zogenoemde katknuppelen, katteknuppelen of ‘de katte uut de tunne gooijen’ eigenlijk in? En kreeg de dader zijn verdiende straf?

Het katknuppelen

Over dit kwelspel lezen we meer in het in 1868 verschenen boek *Levensgeschiedenis van een Zuid-Bevelandschen wees*:

Dit wreede spel zien velen ongemeen gaarne.

Afb. 1. Katknuppelen. Naar een oude houtsnede.

*Het gaat aldus toe. Een kat wordt opgevangen en in een ton opgesloten, welke aan een touw, tusschen twee boomen gespannen, horizontaal wordt opgehangen. Een aantal jongens met ‘ei-tanden’ (houten eggetanden) gewapend, verwijderen zich op een bepaalden afstand, en naar volgorde tracht ieder met zijn wapen den bodem der ton in te gooijen. Velen zijn zeer onhandig om het mikpunt te raken; zodat het arme dier soms meer dan een uur in zijn benaauwde gevangenis opgesloten, nu en dan nog opgeschrikt wordt door een bons van een der ‘eitanden’. Eindelijk is een gelukkige worp oorzaak, dat de bodem aan stukken springt, en het versufte dier waagt, na eenige aarzeling, den sprong naar beneden; maar weet niet waarheen te vluchten, omringd als het is van een groot aantal juichende toeschouwers. Is het eindelijk ontkomen, dan is de pret ten einde, en indien er een prijs op gesteld is, die gewoonlijk in geld bestaat, gaat de winner dien met zijn mededingers verdrinken.*³⁾

De strafzaak

Wie deze beschrijving leest, zal ongetwijfeld beamen dat het geraden is om voldoende afstand te houden tot de wild met eggetanden of knuppels zwaaiende en met kracht, vaak ongericht werpende deelnemers. Heeft Tavenier zich daaraan gehouden? Tijdens de rechtszaak die daarover in Goes op 8 juli 1862 werd gehouden, liet de officier van justitie dat in het midden. Hij beschuldigde De Jonge namelijk van doodslag en eiste twee maanden hechtenis, een boete van acht gulden en betaling van de kosten van de rechtszaak.⁴⁾

Op 14 juli sprak de rechtbank hem echter vrij. Het was namelijk niet gebleken dat de beklaagde ‘enigermate uit onhandigheid of onbedrevenheid, onvoorzichtigheid, onoplettendheid, achteloosheid of verzuim van inachtneming van reglementen’ te werk was gegaan. Het slachtoffer had zich te dicht bij een mededeelnemer gewaagd en was volgens de rechtbank dan ook zelf de oorzaak geweest van het dodelijk ongeval.⁵⁾

Afb. 2. Het palingtrekken in Amsterdam, 25 juni 1886 (*L'illustration*, 7 augustus 1886, willydezutter.be.)

Kwelspelen

Bij kwelspelen wordt dieren als vermaak leed aangedaan. Het waren populaire volksvermaken die aan vaste tijden gebonden waren, zoals het begin van de vasten, het begin van de lente, kermissen en jaarmarkten. In heel Europa waren ze populair, hoewel er ook tegenstanders waren. Op den duur zijn ze vrijwel overal verboden. Bekende kwelspelen zijn ganstrekken, palingtrekken, hanengevechten, stierenvechten en katknuppelen.

Barbaars

Wat opvalt aan deze zaak is dat niet ter sprake komt of dat katknuppelen nu wel zo'n goed idee is. Al meer dan 100 jaar zagen mensen het katknuppelen als een barbaarse, beestachtige, weezinwekkende en misselijk makende vorm van dierenmishandeling.

In 1862, het jaar waarin het hier eerder beschreven ongeval zich voordeed, was er echter nog geen wet die het katknuppelen of andere vormen van dierenmishandeling verbood. Wel begon men in die tijd het kwel-spel te wreed te vinden en waren er nog maar weinig dorpskasteleins die het volksvermaak wilden organiseren. De *Goessche Courant* sprak in dat jaar in het bericht over het hier beschreven incident over een 'nog steeds geliefd voorvaderlijk spel dat tot het verleden zou moeten behoren'. De rechtbank stond echter nog met lege handen. Het duurde tot 1875 tot

het katknuppelen strafbaar werd. Op 5 juni van dat jaar zou namelijk een wet ter preventie van hondsdelheid van kracht worden waarbij ook mishandeling van honden en katten niet langer was toegestaan.

Noten:

1. J. ter Gouw, *De Volksvermaken*, Haarlem 1871, p. 79, 348-353. J. le Francq van Berkhey, *Natuurlyke historie van Holland. Deel 3*, Amsterdam 1772-1776, p. 1350-1353.
2. *Goessche Courant*, 12 juni 1862. Zeeuws Archief, Zeeuwen Gezocht. (Registers van de burgerlijke stand Zeeland (1796) 1811-1980.) ZB | Krantenbank Zeeland.
3. Een wezenvriend: *Levensgeschiedenis van een Zuid-Bevelandschen wees; bijdrage tot kenschetsing van Zuid-Bevelandsche toestanden, gebruiken en eigenaardigheden*, Goes 1868, p. 51-52.
4. *Goessche Courant*, 7 juli 1862. ZB | Krantenbank Zeeland.
5. *Goessche Courant*, 14 juli 1862. ZB | Krantenbank Zeeland.

Hoewel het katknuppelen in de negentiende eeuw populair was, waren er ook kritische geluiden. Dit blijkt onder andere uit onderstaand gedicht.

Katknuppelen

Wel dats aardig, wel dat's raar...
Roer' je knuppels, eële bazen!
Hoor' dat maauwen en dat blazen:
't Is een schoone pret, niet waar?
Als de boôm vliegt uit het vat,
Is zij zeker dol, de kat!

Flinke boertjes, jonge maats!
Als ik tóoveren kon leeren,
Zou ik 't bordje gaauw verkeerren;
'k Stak jou voor de kat in plaats! -
Vraag' je, wat ik wéten woû...
Hoe je 't dàn wel vinden zoû?

Fij! het is een boos plêzier. -
't Beest is ons tot nut geschapen,
Niet tot spel voor ruwe knapen...
Kom, verlos' het arme dier!
Wie een beest zóo kwellen kan,
Die wordt een ondeugend man!⁽⁶⁾

Jan Pieter Heije, *Al de volksdichten*, deel 2, 1865 (1ste druk), p. 98.